

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN/ICCH: 2149 - 9225

Yıl/Year/Год: 6, Sayı/Number/Номер:
25, Aralık/December/Декабрь 2020,
s./pp. 741-746

Geliş/Submitted/ Отправлено: 02.11.2020
Kabul/Accepted/ Принимать: 19.12.2020
Yayımlanmış/Published/ Опубликованный: 25.12.2020

10.29228/kesit.48121

Araştırma Makalesi
Research Article
Научная Статья

Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK

Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkiye
meliacik63@hotmail.com

 ORCID 0000-0002-5137-3275

ESRAR HAKKINDA VERİLMİŞ ARAPÇA MANZUM BİR FETVÂ¹

AN ARABIC POETRY FATWA ABOUT MARIJUANA

Öz: Mükeyyifat adı verilen esrar, afyon, tütün, kahve gibi içecekler Osmanlı şeyhülislam ve müftülerinin özellikle 16-17. yüzyıllarda en sık verdiği fetvâ konularından olmuş ve bunlardan tütün ve kahve hakkında müstakil eserler de yazılmıştır. Bu mükeyyifata dair verilen fetvâlar hep aynı yönde olmamış ve haram, mekruh, mübah gibi farklı görüşler bulunabilmiştir. Mesela kahve genellikle caiz görülürken afyon ve tütün hakkında mekruh veya haram hükmü daha öne çıkmış, esrar için verilen hüküm ise kesinlikle haram olmuştur. Esrar, Osmanlı'da haramlığı kesin olarak kabul edilmekle beraber Şeyhülislam Kemalpaşazâde'nin verdiği cevaz sebebiyle uzun süre tartışılmıştır. 16. yüzyılda esrarla ilgili birçok fetvâ verilip haram olduğu açıklanmış, bunlar arasında Arapça manzum bir fetvâ da bulunmuştur. Bu çalışmada bu fetvâ tanıtılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Esrar, Arapça, manzum fetvâ.

Abstract: Drinks such as cannabis, opium, tobacco, coffee, which are called mükeyyifat, were explained by the Ottoman sheikhulislams and their muftis and its has been one of the most frequently given fatwa issues in the centuries. Of these, individual works have been written especially on tobacco and coffee. Different opinions such as haram, makruh and permissible can be found in the fatwas given

¹ **Cite as/Atıf:** Arısoy, Ş. (2020). Esrar Hakkında Verilmiş Arapça Manzum Bir Fetvâ. *Kesit Akademi Dergisi*, 6 (25): 741-746. <http://dx.doi.org/10.29228/kesit.48121>

Checked by plagiarism software. Benzerlik tespit yazılımıyla kontrol edilmiştir. CC-BY-NC 4.0

about this mükeyyifat. For example, while coffee is generally regarded as permissible, the provision of makruh or haram about opium and tobacco comes to the fore, and the provision for cannabis is definitely haram. Although cannabis was definitely considered forbidden in the Ottoman Empire, it was discussed for a long time due to the permissibility given by Sheikhulislam Kemalpashazade. In the 16th century, many fatwas about cannabis were given and declared to be haram. Among them, an Arabic poetry fatwa was also found. In this study, this fatwa is introduced.

Keywords: Marijuana, Arabic, poetry fatwa.

GİRİŞ

Osmanlı'da özellikle 16.yüzyılda kahve, tütün, afyon, esrar, şarap gibi mükeyyifat sıkça fetvâlara konu olmuş ve bunlar genellikle sert biçimde reddedilmiştir. Haramlığı açık olan şarap ve esrar dışında tütün, afyon ve kahve hakkında verilen fetvâlarda bir birlik bulunmadığı gibi, birinin sert biçimde reddettiği kahve veya tütün diğerinde caiz görülmüş, hatta övülebilmiştir. Kahve hakkında Ebussuûd Efendi ile Bostanzâde Muhammed Efendi'nin fetvâları yan yana konulduğunda bu durumu açıkça görmek mümkündür. Tütün hakkında da durum farklı olmayıp ikisi de Hocazâde şeyhülislam olan Muhammed Efendi ile Bahâî Efendi'nin fetvâları yan yana konulduğunda birbirinin zıddı iki fetvâ ile karşılaşılmaktadır. Esrar hakkında ise böyle bir durum olmayıp haramlığı konusunda bir ittifak olduğu, ama buna rağmen bazı farklı görüşlerin de bulunduğu görülmektedir. Mesela Şeyhülislam Kemalpaşazâde'nin esrarı caiz gören bir fetvâsında ona haram diyenler eleştirilmiş, bir başka fetvâsında ise bunun tersine esrar caiz görülmeyp, verilen cevazın da ilaç niyetine kullanım için olduğu zımnen belirtilmiştir.

Esrar

Esrar; mide, bağırsak ve migren ağrılarını giderici ilaçların da yapıldığı kenevir bitkisinden elde edilen bir uyuşturucu olup İran'da beng/benc, Hindistan'da banga/ganja; Irak, Suriye ve Mısır'da haşîş, Kuzey Afrika'da kif, Amerika ve Meksika'da marijuana adlarıyla tanınmıştır. Esrarın etkili maddesi Hint kenevirinin çiçek durumu ve genç yapraklarındaki tüylerin taşıdığı reçinemsî maddede olup içene zevkli bir sarhoşluk, hayal ve uyku verip, tam bir bağımlılık yapmasa da morfin, eroin vb.ne zemin hazırlamaktadır. Önceleri kenevir yaprakları yakılıp dumanı çekilir veya yapraklarından mamul hap ve macunlar yutulurken, tütünün zuhuruyla kenevir yaprakları tömbeki ile karıştırılıp nargilede içilmiştir. Birçok bölgesinde kenevir ekilen ve esrar yaygın biçimde kullanılan Osmanlı döneminde Süleymaniye Tiryakiler Çarşısında tiryakilere şurup, macun, levha gibi esrarlı preparatlar hazırlayıp satan *bengciyân* adlı bir esnaf bulunmuş; İstanbul'da esrar tozu koyu kahve ile pişirilip hamuru mermer levhalarda plaka hâline getirilip her biri 4'er gr hâlinde dilimlenmiş, zenginler esrarı köşklere, fakirler de özel kahvelerde genellikle toplu hâlde içmişlerdir. Esrarkeşler akşam yemeğinden sonra kahvede dairevi oturup lülesine tütün ve esrar konulmuş nargileyi yakarak oluşan dumanı sırayla çekecek kısa sürede derin bir uykuya dalarlardı (Baytop, 1995: 431-432). Osmanlı döneminde halk arasında maslak denilen esrar ayrıca "keyf, fino, gonca, sarı kız, kaynar, antin, yunan, duman, gubâr, paspâl, hanteriş, kabza, hurde, diş, hindi baba, dalga, haşîş, zâbit duymaz, nefes, kırma,

hûd, yuf, dem, dûd-ı siyâh, kara biber, fülful" gibi adlarla da anılmıştır (Hasan Bahri, 1331:11). Bu dönemde esrar kahvelerine esrarkeşler arasında tekke, esrar sarhoşlarına da hayran denildiği, Bâtîni tarikatlarından abdâlların esrarla aynileşecek kadar çok esrar içtikleri ve pîrleri olan İslâm Baba'nın da esrar içme sebeplerini Hz. Adem'e dayandırarak açıkladığı görülmüştür (Erkal, 2007:31).

Osmanlı'da Esrar Hakkında Verilmiş Fetvâlar

Osmanlı'da yaygın biçimde kullanılmış olan esrar diğer mükeyyifat gibi genellikle fetvâ kitaplarının kerâhiyyet bölümünde ele alınmış ve bilittifak haram olduğu bildirilmiştir. Ancak, Osmanlı'nın çok yönlü ve etkili bir şeyhülislamı olan Kemalpaşazâde'nin esrar için verdiği cevaz dikkatleri dağıtmışsa da başka bir fetvâda esrarın haram olduğunu bildirmesi istifhamı gidermiş, ancak cevaz fetvâsından dolayı kendisine öğrencileri de tepki göstermiştir. Zayıf rivayetlere dayanarak sarhoşluk vermeyecek kadar esrar yemenin ve afyonun özünün helal olduğunu bildiren fetvâları şöyledir:

Sual: Hanefi imamları esrarın azı veya çoğunun haram olduğunu bildirmişlerdir, helal olduğuna dair fetvâ vermek zındıklıktır derler; bu sözün aslı nedir, ayrıntılı olarak açıklayınız? Cevap: Bunlar ilim ehlinin söylemeyeceği boş sözlerdir; İmâm Timurtaşî'ye iftira etmişlerdir. Cahillik ve bağnazlığı gösterip haşîşi benc diye tarif edince o hezeyan, söylenecek söz değildir. Mübahlığı açık olup bütün usûl ve fîrû kitaplarında geçer. Esed bin Amr, İmâm-ı Azam'ın öğrencilerinden ve Hanefi imamlarının büyüklerinden olup, esrarın mübahlığına fetvâ vermiştir, Müslüman olan ona zındık demez, ama avamdan olup zındığın ne olduğunu bilmezse o başka.²

Mesele: Esrâr haram mıdır? Cevap: Sarhoşluk derecesinde olmayınca haram olmaz.

Mesele: Afyon yemek helal midir? Cevap: Helaldir, özü.³

Yukarıdaki fetvâlarda Kemalpaşazâde esrarın mübah olduğunu, ona haram diyenlerin boş ve saçma konuştuklarını bildirip, delil olarak da Hanefi mezhebi imamlarından Esed bin Amr'ı göstermişse de bu fetvâ birçok şeyhülislam ve müftüce reddedilmiştir. Kemalpaşazâde'nin öğrencileri ve kendisinden sonraki şeyhülislamlar olan Sadi Çelebi ve Ebussuud Efendi de esrarın haram olduğunu şöyle bildirmişlerdir:

Mesele: Bu fetvâ hakkındaki fetvânız nedir? Cevap: Akılları durdurup şaşkınlıkla sapıklığa götüren ve batıl hayalleri gerçekmiş gibi gösteren kendir yaprağı özü, şerli kişilerin boş heveslerine müsait olduğundan esrar adıyla anılıp kullanılmıştır. Sapıklar ve açıkça haram işleyenlerdir. Onun mübahlığına ihtimal vermek açık bir cehalet ve çirkin bir inattır; haramlığında şüphe yoktur. Ebussuûd⁴

Kemalpaşazâde'nin bir başka öğrencisi Şeyhülislam Sadi Çelebi de esrar hakkında hocasının fetvâsını kabul etmeyip Arapça manzum bir fetvâ ile esrarın haram olduğunu şöyle bildirmiştir:

"Şarabı bırak, şüphesiz ki onda kesin bir sınır vardır. Yasağımı hiç araştırıp sorgulama. Ve

² Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 8661, vrk. 274b.

³ Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Mecmûatü'l-fetâvâ, demirbaş nr. 1923, vrk.116b.

⁴ Milli Kütph. a.g.y. vrk. 274b.

*esrardan çok sakın ki, o ve Müftü'nün onu helal sayan görüşü ile fetvâ verilmesi haramdır."*⁵

Ancak, Kemalpaşazâde esrarın keyfi olarak yenilmesinin haram olduğunu, dolayısıyla sadece tedavi amaçlı kullanılabileceğine dair şöyle bir fetvâ da vermiştir:

*Mes'ele: Esrârı keyfiyet için yiyicek kalîlen ve kesîren halâl midur? El-cevâb: Harâmudur. Ahmed*⁶

Esrar Hakkında Verilmiş Arapça Manzum Bir Fetvâ

Osmanlı'da esrar hakkında verilen Türkçe ve mensur fetvâların yanında manzum ve Arapça olarak verilmiş olanlarına da rastlanmaktadır. İşte böyle bir fetvâ, tütün hakkında Şeyhülislam Hocaazâde Muhammed Efendi'nin⁷ verdiği yine Arapça manzum bir fetvânın hemen yanına kaydedilmiştir. Biz bu fetvânın büyük bir ihtimalle Hocaazâde Muhammed Efendi'ye ait olduğunu düşünüyor, ancak fetvânın altında imza ve ismin bulunmaması ve henüz başka bir nüshanın da tespit edilememesi sebebiyle ihtiyatlı davranarak isimsiz olarak tanıtıyoruz. Bu fetvâda Osmanlı'da esrar kullanımının şekil ve boyutlarına dair ipuçları elde etmek de mümkün olup yukarıda İstanbul'da esrarkeşlerin esrar içme şekillerine dair verilen ayrıntı da böylece tekit edilmektedir. Fetvâ ve Türkçe'de nesre aktarımı aşağıda verilmektedir:

müstef'ilün fâilün müstef'ilün fâilün

Mâ kavlüküm sâdeti fî-bid'ati zahiret

Hayâlihâ bid'ati ted'û ile'n-nâri

Mislü'l-gamâmeti fi'l-ayneyni ve'nteşeret

Ve fî ünûfi'l-berâyâ misli i'sâri

Ve kad ükibbet aleyhe'n-nâsi ve'steheret

Ba'de'l-hafâi bi-galyûne ke-mizmâri

Hel câ'izu şürbihâ ma' kevnihâ kesüret

Ve kîle kad zahiret min 'indi küffâri

Fe'ftû li-sâiliküm yâ ebhura zahiret

Yâ efdale'n-nâsi min bedvi ve ihzâri

Cevâbu mâ kultehu fî bid'ati kesüret

Fihâ ekâvîli min efvâhi ahyâri

⁵ Milli Kütüp. a.g.y, vrk. 274b.

⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Mecmûatü'l-fetâvâ, demirbaş nr. 2118, vrk. 157b.

⁷ Hoca Sadeddin Efendi'nin Çelebi unvanı ile de anılan en büyük oğlu olup, 1586'da ilmiye mesleğine girmiş, 1591'de Yavuz Sultan ve Süleymâniye Medreseleri müderrislikleri yapmış, 1592'de Mekke kadısı, 1596'da İstanbul kadısı, müteakiben Anadolu kazaskeri, 1599'da Rumeli kazaskeri ve 1601'de şeyhülislâm olmuş, 1603'te azledilip 1608'de ikinci kez atanmıştır. 1615 yılında vefat edip babasının Eyüp camiindeki kabrinin yanına defnedilmiştir. Üç dilde şiir ve inşâda çok başarılı olduğu gibi birçok manzum fetvâ, takriz ve kafiyele imzalar yazmıştır (Ahmed Rifat, tsz:42-43).

Fe-kulte bid'îhi velkin ba'zuhum kâlû
 Bi-enne fî şûrbihâ def'en li-izrârî
 Mislü'l-gamâmeti fi'l-ayneyni kulte fe-mâ
 Küllü't-tabâyî' şeklün vâhidin târi
 Ve kad ükibbet aleyhe'n-nâsi ve'steheret
 Li-kevnihâ bid'ati min kavli muhtârî
 Lâ tectemi' ümmetî fî-mâ tazullu bihi
 Fe-kün ma'a'l-cem'i fî-mâ yerteza'l-Bârî⁸

Türkçe'ye ve Nesre Aktarımı

Ortaya çıkan bir sapkınlık hakkında ne dersiniz efendim ki, onun hayal gücü ateşe çağırın bir heves. Gözlerde bir bulut ve halkın burunlarında bir kasırga gibi yayıldı. İnsanlar ona kapıldı ve düdüğü gibi bir boru ile gizlendikten sonra ünlendi. Artmış olsa da bu kâfirlerden görüldüğü söylenen şeyi içmek caiz mi? Öyleyse size sorana cevap verin ey görüş hazırlayıp sunmada insanların en layık ve cömerti olan!

Ey, insanların ateşle içtikleri esrar hakkında sual eden! Tercih edilen ağızlardan birçok dedikodu içeren bu bidatte söylediklerinin işte cevabı: Ben de onun sapkınlığını söyledim, ama bazıları zararı defetmek için içilebileceğini söylediler. Gözlerdeki bulut gibi dedin, öyleyse neden tüm doğa uçan tek bir form? İnsanlar ona çok kapıldı ve ünlendi; kabul gören görüşe göre onun varlığı sapkınlıktır. Ümmetim kendini saptıran şeyde birleşmez, öyleyse Allah'ın razı olduğunda toplanmada ol.

Sonuç ve Değerlendirme

Esrar, Osmanlı'da yasaklanmasına rağmen yaygın biçimde kullanılmış bir uyuşturucu olup şeyhülislâm ve müftülerce birçok defa haram olduğu açıklanmasına rağmen yine de kullanımı önlenememiştir. Süleymaniye'de Tiryakiler Çarşısı adıyla meşhur yerde esrarın hazırlanıp satılması ve bazı özel mekanlarda topluca içilmesi esrarın toplumda ne denli yaygın olduğunu göstermektedir. Her ne kadar kullananların idam edileceğine dair birçok sert fetvâ verilmişse de uygulama mümkün olamamış, her defasında yasak delinip kullanım yüzyıllarca devam etmiştir. Bu durum tütün ve afyonda da aynı olmuş ve yasağa rağmen kullanım devam etmiştir. Esrarın şurup, macun, levha şeklinde hazırlanarak baharatla karıştırılıp kullanılması ise yaygınlığının ve normalize çabasının bir başka boyutunu göstermektedir. Yukarıda tanıtılan Arapça manzum fetvâda esrarkeşlerin kahvede dairevi oturup nargileden çıkan dumanı sırayla çekmeleri tasvir edilmiştir. Fetvâda geçen: *"Hayal gücü ateşe çağırın bir heves; gözlerde bir bulut ve halkın burunlarında bir kasırga gibi yayıldı; düdüğü gibi bir boru ile gizlendikten sonra ünlendi."* ifadeleri esrarın içilme şeklini anlatmakta, gözlerin önünden bulut gibi akıp tiryakinin onunla hayal âlemine dalmasını tasvir etmektedir. Bu durumun cevapta da: *"Gözlerdeki bulut gibi dedin, öyleyse neden tüm doğa uçan tek bir form?"* şeklinde açıklandığı görülmektedir. Yani, sadece esrarın hayal âlemine götürdüğü hususu aslında bu ifadeyle düşmekte ve akleden kişinin de tüm do-

⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Mecmûatü'l-fetâvâ, demirbaş nr. 2311, vrk.299a.

ğayı okuyup düşünmesi durumunda esrarın verdiği hayranlığı tadacağı bir nevi bildirilmektedir. Yani, kâinâtın aslında sarhoş edici bir güzellik içinde olduğu ve ona bakıp okumasını bilen esrar almadan da esrar almış gibi zevkli bir sarhoşluk yaşayacağı belirtilmiştir. Böylece esrarın en büyük zevki ve etkisi olan hayranlığın meşru yolu gösterilmekte, üstelik bunun akli yitirmeden ve aklederek çok daha zevkli bir şekilde yapılabileceği söylenmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmed Rifat Efendi (tsz). Devhatü'l-meşâyih maa-zeyl, İstanbul.

Baytop, T. (1995). "Esrar". Diyanet İslâm Ansiklopedisi. 11. İstanbul: TDV, s.431-432.

Erkal, A. (2007). Divan Şiirinde Afyon ve Esrar, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.33, s. 25-60. Erzurum.

Hasan Bahri (1331). *Esrârkeşler*, İstanbul: Şems Matbaası.

Yazma Eserler

Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, demirbaş nr. 1923, 2118, 2311.

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 8661.